

توسعه ذهن با کتاب‌های داستانی

گزارشی از نشست ناشران داستانی در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

اهمیت داستان‌گویی در افزایش انگیزه و تسهیل یادگیری و به یادسپاری مفاهیم آموزشی و تربیتی همواره مورد تأکید متخصصان بوده است. دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در سال‌های اخیر همراه با فاصله گرفتن از توجه صرف به مفاهیم پر حجم آموزشی، با توجه به نقش مهم کتاب‌های داستانی در ایجاد لذت مطالعه و تداوم آن در کودکان و نوجوانان، همکاری با پدیدآوردگان و ناشران کتاب‌های داستانی را مورد توجه قرار داده است. برگزاری سی و یکمین دوره نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، بهانه‌ای شد تا نشست با عنوان «بایدها و نبایدهای تألیف و ترجمه کتاب‌های داستانی» با حضور مدیرکل و معاونت این دفتر، داوران، نویسندگان و ناشران کتاب‌های داستانی برگزار شود. آنچه می‌خوانید گزارشی از این نشست است.

از سخنان معاونت پرورشی وقت در سال ۹۲ که خواستار ورود دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی به بحث سامان‌دهی کتاب‌های داستانی شد، ما با توجه به اهمیت آن در مباحث تربیتی، همواره با شعر و داستان در مجلاتی مانند «جوانه» ارتباط داشتیم.

این مقام مسئول افزود: با مطرح شدن سامان‌دهی کتاب‌های داستانی، از ابتدا شاهد همراهی و هماهنگی ناشران ادبیات داستانی بوده‌ایم به گونه‌ای که در فضای کتاب‌های کمک‌درسی در ابتدای کار حدود ۱۸ درصد تولیدات مناسب بود در حالی که ۷۲ درصد کتاب‌های داستانی که به دست ما می‌رسد، با اهداف آموزشی هماهنگ است و اگر روند همکاری‌ها به نحو احسن ادامه یابد، به‌زودی، بالغ بر ۹۰ درصد کتاب‌های داستانی که به دست ما خواهند رسید، مناسب خواهند بود.

به گفته ناصری با مراجعه به سایت دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، والدین و دانش‌آموزان می‌توانند به راحتی کتاب‌های داستانی مناسب را، در تمامی ژانرها انتخاب کنند.

وی تصریح کرد: اگر برای هر کتاب ۱۰۰ امتیاز در نظر بگیریم، ما کتاب‌هایی را که زیر ۶۰ امتیاز کسب می‌کنند مناسب نمی‌دانیم. علاوه بر محتوای نامناسب، شلختگی زبانی، نثر به هم ریخته، عدم رعایت مسائل مربوط به کتاب‌سازی مانند تصویرسازی و اصول گرافیک از جمله دلایلی است که باعث رد شدن کتاب‌ها می‌شود. به طور مثال اولین وظیفه آموزش‌وپرورش، زبان آموزی است و اگر کتابی ابتدایی‌ترین مسائل زبان‌شناسی را زیر پا گذاشته باشد، بدون تردید از نظر ما مردود است؛ یا در حوزه ترجمه هر کسی شایستگی آن را ندارد که کتابی را در حوزه داستانی برای بچه‌ها ترجمه کند. جاری بودن نگاه فرهنگی تربیتی در کتاب‌های داستانی از مهم‌ترین نکاتی بود که ناصری بر آن تأکید کرد و گفت: ممکن است از دید شما به عنوان یک خواننده، کتابی به لحاظ فانتزی عالی باشد، ولی از نگاه ما مناسب نباشد یا درجه یک محسوب نشود؛ چون نگاه فرهنگی و تربیتی مد

۷۰ درصد داستان‌ها تأیید می‌شوند

نشست با سخنان فریبا کیا، معاون دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی آغاز شد. او در اظهاراتی گفت: حدود ۶ سال است که دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، برپایی نمایشگاه کتاب را برای خود فرصتی می‌شمارد تا ضمن برگزاری کارگاه‌ها و نشست‌های مختلف، نقطه‌نظرات ناشران و مؤلفان را، به منظور ارتباط هرچه بیشتر با آن‌ها، دریافت کند.

خانم کیا با اشاره به سابقه ۲۰ ساله سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی در این دفتر، افزود: از سال ۹۲ با توجه به نقش و تأثیر کتاب‌های داستانی در پیشبرد مأموریت اصلی آموزش‌وپرورش در تربیت دانش‌آموزان از طریق انتقال

ارزش‌های اخلاقی و کسب مهارت و توسعه ذهن، سامان‌دهی و معرفی کتاب‌های مناسب داستانی در دستور کار قرار گرفت. وی گفت: از سال ۹۲ تاکنون، بیش از ۵ هزار عنوان کتاب از سوی ۲۵۰ ناشر داستانی دریافت‌ارزایی شده که حدود ۷۰ درصد آن‌ها مورد تأیید قرار گرفته است. کیا، اصلی‌ترین دلیل تشکیل این نشست را بیان ادله داوران در رد آثار و شنیدن نقطه‌نظرات ناشران در هر چه بهتر شدن آثار داستانی دانست و گفت: ۲۴ تن از ناشرانی که در این پنج سال با ما همکاری داشتند، حدود ۴۰ درصد کتاب‌های مناسب را تولید کرده‌اند که تعدادی از نمایندگان آن‌ها در این نشست حضور دارند.

دلایل رد شدن کتاب‌های داستانی

محمدناصری، مدیرکل دفتر در سخنانی با تأکید بر نزدیک بودن دغدغه ناشران آموزشی و دفتر متبوعش در استفاده از ظرفیت ادبیات داستانی برای دانش‌آموزان گفت: پیش

با گفتن این قصه، عاقبت فرار را به بچه‌ها گوشزد کند. اما این کتاب مورد تأیید واقع نشد.

یکی از کارشناسان دفتر تألیف کتاب ریاضی، با تأکید بر نقش و اهمیت داستان در مقوله آموزش گفت: دکتر «بهزاد» یکی از استادان برجسته ریاضی کتابی را با زمینه داستانی در حوزه تخصصی آموزش ریاضیات نوشته است. آیا دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی سازوکارهایی را به منظور بهره‌گیری از چنین ظرفیت‌هایی در نظر دارد یا خیر و آیا داوران خاصی به منظور داوری این گونه کتاب‌ها تربیت کرده است؟

کارشناس دیگری همین سؤال را درباره بهره‌گیری از ادبیات داستانی و تربیت نویسندگان به منظور آموزش مسائل اعتقادی برای بچه‌ها مطرح کرد.

مدیر یکی از دیگر انتشارات آموزشی که در حوزه کتاب‌های داستانی هم فعالیت دارد، خطاب به داوران کتاب‌های داستانی گفت: من فکر می‌کنم که داوران با حساسیت بیشتری کتاب‌های ناشران آموزشی را

در حوزه‌های داستانی بررسی می‌کنند. به‌عنوان نمونه در حوزه کتاب‌های ترجمه، کتابی که توسط ناشران آموزشی ارسال شده، مورد تأیید قرار نمی‌گیرد، اما همان کتاب اگر توسط ناشر دیگری برای شما ارسال شود، مورد تأیید واقع می‌شود.

وی در ادامه با سخت‌گیرانه خواندن ملاحظات دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، گفت: وجود برخی خشونت‌های کنترل شده در کتاب یا شوخی‌های مناسب با مدرسه، باعث می‌شود رغبت خواننده بیشتر شود و مقداری از هیجانات دانش‌آموزان تخلیه شود.

یکی دیگر از ناشران حاضر در نشست گفت: چنین میزبانی‌هایی باعث می‌شود کتاب‌های داستانی شبیه کتاب‌های درسی شوند. بچه‌ها نیازهای متفاوتی دارند. ما معمولاً از بالا برای بچه‌ها تصمیم می‌گیریم در حالی که باید توجه داشته باشیم داستان مقوله متفاوتی است که چنین نگاهی در آن اثرگذار نیست.

یکی از داوران حاضر در نشست در پاسخ به برخی از انتقادات مطرح شده گفت: من اخیراً کتابی را درباره آلمان پس از جنگ جهانی دوم خواندم که شخصیت پردازی و قالب داستانی فوق‌العاده قوی و پرکشش داشت. اگر

ناشر یکی از بندهای آن را که مخالف فرهنگ و اعتقادات ما بود، مورد تجدید نظر قرار می‌داد، حتماً این کتاب تأیید می‌شد. یا کتاب خوبی نوشته شده بود که در جایی از آن، به معلم توهین شده بود. متأسفانه چنین کتاب‌هایی را نمی‌توان پذیرفت.

لزوم توجه به نیازهای نسل جدید

خانم ناشری با بیان اینکه خودش فرزند ۸ ساله‌ای دارد، بر توجه داوران به سلیقه بچه‌های نسل جدید تأکید کرد و بیان داشت: برای بچه‌های امروز، خواندن یک رمان عاشقانه یا کتاب روان‌شناسی، مهم‌تر از خواندن کتابی در حوزه جنگ است که

نظر ما در آن وجود ندارد. در اینجا باید این نکته را هم اضافه کنم که شاید ۲۰ درصد از کتاب‌هایی که از نظر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مورد تأیید قرار گرفته‌اند، از نظر ما مورد تأیید نباشند. چون خط قرمزهای ما برای تأیید کتاب با وزارت ارشاد قدری متفاوت است. مثلاً شاید از نظر ارشاد داستان ضعیف و قوی هر دو مجوز بگیرد، اما از نظر ما آثار ضعیف قابل قبول نیستند. یا کتاب‌هایی از نظر ما قابل قبول است که ضد مدرسه یا معلم نباشد. ضمن این که ممکن است نکاتی هم از چشم آن‌ها دور مانده باشد. وی با برشمردن مصادیق مسئله‌ساز کتاب‌های داستانی حوزه ترجمه گفت: در حوزه کتاب‌های ترجمه، مهم‌ترین مشکل، انتقال شکلی از فرهنگ است که با فضای مدرسه، فرهنگ و رویکرد تربیتی ما تناسب ندارد. فحاشی، تبلیغ فرهنگ غربی، داشتن تصاویر نامناسب و متن‌های مستهجن از جمله مواردی است که بدون تردید و بلادرنگ از جانب ما رد می‌شود.

مدیرکل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی با تأکید بر اینکه ما کتاب‌ها را صرف نظر از نام نویسنده و ناشر آن مورد بررسی قرار می‌دهیم، تصریح کرد: در حوزه کتاب‌های داستانی تألیفی مهم‌ترین مسئله، رعایت نکردن ملاحظات فرهنگی است که ناشران فرهنگی و قدیمی‌تر این ملاحظات را بیش از ناشران آموزشی که به تازگی به تولید کتاب داستان رو آورده‌اند، مد نظر دارند و بیشتر رعایت می‌کنند.

وی افزود: من کتابی تألیفی را دیدم که مفاخر ادبیات کهن ایران را که مورد احترام همه ماست، به اصطلاح دست انداخته بود تا موجب خنده بچه‌ها شود! در حالی که به بهانه خندانیدن بچه‌ها نباید به مفاخر ادبیات کشور یا معلم یا دیگر مسئولان مدرسه بی‌احترامی کرد. دست انداختن یک معلم یا دیگر دست‌اندرکاران مدرسه از جمله مصادیقی است که باعث عدم تأیید کتاب‌ها می‌شود. استفاده از ادبیات شعاری هم یکی دیگر از اسباب رد شدن کارها است. به گفته ناصری، رعایت نکات دستور زبان فارسی در تألیف کتاب‌ها در کنار شخصیت‌پردازی قوی داستانی و رعایت مسائل فنی مثل وزن و قافیه در کتاب‌های شعر از جمله نکاتی است که باید در کتاب‌های تألیفی مورد توجه باشد.

نقدهای ناشران

ناشری که خود را فرهنگی‌بازنشسته معرفی کرد، با تأکید بر اینکه با مؤلفانی کار می‌کند که همگی از اهل قلم و بازنشستگان فرهنگی هستند و بر رعایت خط قرمزهای فرهنگی، ادبی و اخلاقی واقفاند، گفت: من ۱۴ جلد کتاب به دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی ارسال کردم که فقط یکی از آن‌ها تأیید شد. آن هم مجموعه شعری به زبان آذری بود. برای من جای تعجب است چرا این کتاب‌ها که از قالب شعر و داستان به‌عنوان بستر آموزشی استفاده کرده و تمامی اصول در آن‌ها رعایت شده، رد شده‌اند؟

این ناشر ادامه داد: به طور مثال، من کتابی را به دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی دادم که درباره پسر یک خان روستایی بود که سعی داشت به زور با دختر یکی از نوکران پدرش ازدواج کند. دختر که به او علاقه‌ای نداشت، با پسر دیگری فرار کرد و در کمتر از ۲۴ ساعت هر دوی آن‌ها کشته شدند. مؤلف کتاب می‌خواست

برای نسل ما حائز اهمیت بود. توجه نداشتن به سلیقه دانش‌آموزان باعث می‌شود وقتی آن‌ها را برای دیدن نمایشگاه کتاب می‌آوریم، دست خالی از غرفه‌ها خارج شوند.

خانمی که خود را روان‌شناس معرفی کرد، با طرح این پرسش که آیا کارشناسان شما از نیازهای بچه‌ها اطلاع دارند و آیا بچه‌ها واقعاً این کتاب‌های تأیید شده را می‌خوانند؟ گفت: متأسفانه خیلی از کتاب‌هایی که توسط شما انتخاب شده‌اند، مورد رضایت نسل نوجوان ما نیست. باید کارشناسی شود که بچه‌های ما در چه فضایی هستند و به چه کتاب‌هایی علاقه دارند. بچه‌های امروز بچه‌های دهه ۶۰ نیستند که تنها منبع اطلاعاتی شان صدا و سیما باشد. توجه داشته باشید که اگر بچه‌ها در کودکی لذت خواندن را تجربه نکنند، در بزرگسالی هم آن را تجربه نمی‌کند.

پاسخ‌های داوران

محمد علی قربانی، یکی از داوران دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در پاسخ به برخی سؤالات مطرح شده گفت: هر اندازه هم که توصیه شود فضای مدرسه باید باز باشد، باز نمی‌توان پذیرفت که در کتاب‌های داستانی از مشروبات الکلی یا روابط آزاد دختران و پسران صحبت شود.

وی افزود: فضای مدرسه دارای حرمت‌هایی است که این حرمت‌ها باید رعایت شود. در کشور ترکیه خیلی چیزها آزاد است، اما در مساجد باید میزانی از پوشش را رعایت کرد. فضای مدرسه هم شبیه مسجد است که ملاحظات آن باید رعایت شود.

ناصر نادری، یکی دیگر از داوران هم با بیان اینکه روی آوردن به رمان‌های تألیفی ویژه کودکان و نوجوانان از سوی ناشران، پدیده قابل‌اعتنایی است، گفت: این واقعیت وجود دارد که کارهای ترجمه نسبت به کارهای

تألیفی جذاب‌تر است و بچه‌ها نسبت به کارهای ترجمه اقبال بیشتری دارند. وی ادامه داد: سوژه‌یابی، زایش ذهنی ادبی، خلاقیت و رعایت جنبه‌های زیبایی‌شناسی از مهم‌ترین مسائلی است که در کتاب‌های تألیفی به درستی رعایت نمی‌شود. کتاب‌های ترجمه به لحاظ کتاب‌سازی و رعایت نکات بصری از کتاب‌های تألیفی بسیار قوی‌تر عمل می‌کنند. نادری اظهار داشت: پدیده غلبه ترجمه بر تألیف نگران‌کننده است. درست است که ما نمی‌توانیم به واقعیات

بچه‌های امروز بی‌تفاوت باشیم، اما نمی‌توانیم نسبت به هنجارهای مدنظر هم بی‌اعتنا باشیم.

مهری ماهوتی، شاعر و یکی دیگر از داوران دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی هم گفت: در وضعیت

اقتصادی نامناسب امروز دست شما ناشران را به دلیل اینکه به سوی کتاب و نشر می‌روید، می‌بوسم. باید بگویم متأسفانه در حوزه کتاب‌های شعر نوجوان با وضعیت مناسبی روبه‌رو نیستیم. کتاب‌هایی در این حوزه تولید می‌شود که علی‌رغم حجم زیاد، کل محتوای آن‌ها در چهار خط هم نمی‌گنجد؛ گرچه در بخش کودک کارهای قشنگ‌تری ارائه و با علاقه بیشتری کار می‌شود. وی افزود: در حوزه کتاب‌های ترجمه، سلیقه مترجم در جایگزینی لغات و تلطیف فضای کار بسیار حائز اهمیت است. مدتی قبل یک کار ترجمه ۳ جلدی را داوری می‌کردم که محتوای خوبی داشت، اما مترجم اثر آن را با ادبیات نامناسب، یعنی با همان ادبیاتی که می‌گویید بچه‌ها دوست دارند و امروزه آن‌ها را بر زبان می‌آورند، ترجمه کرده بود. من نتوانستم خودم را راضی و آن را تأیید کنم. چند روز قبل، ناشر دیگری، ترجمه دیگری از همان کتاب را برای ارزیابی فرستاد. مترجم این کتاب، آن کلمات زشت را به خوبی تلطیف کرده بود. به همین دلیل معتقدم که مترجم اوضاع را عوض می‌کند و یک مترجم خوب می‌تواند یک کتاب بد را نجات دهد.

مهری ماهوتی تأکید کرد: برخی از کتاب‌ها شاید به لحاظ مفهومی دارای سطح خیلی بالایی نباشند، اما دارای طنزی شیرین و تصویرگری مناسبی هستند که لذت خواندن را به خواننده انتقال می‌دهند.

داستان، کتاب درسی نیست

محمد ناصری، مدیرکل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در پایان پس از شنیدن سخنان ناشران و داوران، در جمع‌بندی سخنان آن‌ها و در پاسخ به یکی از منتقدان که از شبیه شدن کتاب‌های داستانی به کتاب‌های درسی انتقاد کرده بود، ضمن تأکید بر ضرورت تعامل بیشتر دفتر انتشارات با ناشران، گفت: قرار نیست در حوزه تألیف و ترجمه کتاب‌های داستانی، ما دنباله‌رو کتاب‌های درسی باشیم. خط‌مشی ما در حوزه کتاب‌های داستانی، غنی‌سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان است در حالی که جنس کتاب درسی آموزشی است.

وی در پاسخ به سؤال دیگری در خصوص تربیت افراد متخصص برای داوری آثار خاص مانند آموزش داستانی ریاضیات، گفت: ما در دفترمان افراد متخصصی داریم که می‌توانند در این زمینه مشارکت جدی داشته باشند. اکنون بیشتر افراد اهل قلم به دلیل همکاری با ما در تألیف مجلات رشد و به واسطه کارگاه‌های قصه‌نویسی که برگزار می‌شود با ما ارتباط دارند. دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی به فضای قصه ورود زیادی دارد و ما به ناشران آموزشی هم که به‌تازگی وارد این فضا شده‌اند خوش‌آمد می‌گوییم.

ناصری در پاسخ به نقد دیگری که گفته شد، داوران آموزشی سخت‌گیری بیشتری را در بررسی کتاب‌های داستانی ناشران آموزشی اعمال می‌کنند، گفت: ما کتاب‌ها را صرف‌نظر از اینکه ناشر آن برچسب آموزشی دارد یا خیر، بررسی می‌کنیم. ما باید همواره ضمن رصد کردن فضای داستان‌نویسی، توجه داشته باشیم که ایرادات کار، که باعث ریزش مخاطب می‌شود، کجاست و با رفع آن‌ها هر چه بیشتر به تولید داستان‌های جذاب‌تر اقدام کنیم.